

Herzien advies voor richtlijnen  
voor de inhoud van het  
milieu-effectrapport  
COT-minus Havelte

13 oktober 1992

CIP-GEGEVENS KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK, DEN HAAG

**Herzien advies**

Herzien advies voor richtlijnen voor de inhoud van het MER  
COT-minus Havelte / [Commissie voor de  
milieu-effectrapportage]. - Utrecht : Commissie voor de  
milieu-effectrapportage  
ISBN 90-5237-420-1  
Trefw.: milieu-effectrapportage ; Havelte / militaire  
oefenterreinen ; Havelte



Aan de Staatssecretaris van Defensie  
d.t.v. Coördinator Ruimtelijke  
Ordening en Milieuzaken Defensie  
Postbus 20701  
2500 ES 's-Gravenhage

uw kenmerk  
MG 92077997

uw brief  
24 juli 1992

ons kenmerk  
U1395-92/Bu/mp/171-92

onderwerp  
herzien advies voor richtlijnen  
COT-minus Havelte

Utrecht,  
13 oktober 1992

Met bovengenoemde brief verzocht U de Commissie voor de milieueffectrapportage advies uit te brengen voor de richtlijnen voor de inhoud van het op te stellen milieueffectrapport inzake het compagniesoefenterrein-minus (COT-minus) Havelte. Hierbij bied ik U het advies van de Commissie aan overeenkomstig artikel 41n, eerste lid van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Wabm). Dit advies is opgesteld op basis van de informatie in de aanvullende startnotitie over het aangepaste plangebied voor de realisatie van het COT-minus Havelte. De Commissie is nagegaan op welke punten het eerste advies voor richtlijnen, zoals dat aan U is uitgebracht op 24 april 1989, in verband met het nieuwe plangebied, aanvulling behoeft. Zij kwam daarbij tot de conclusie, dat door het betrekken van meer landbouwgronden in het plangebied, het eerste advies voor richtlijnen op een aantal punten ingrijpend aangepast diende te worden. Om die reden heeft zij, na overleg met U, besloten een nieuw advies voor richtlijnen uit te brengen, dat het oorspronkelijke advies vervangt.

Daarnaast wil de Commissie Uw aandacht vragen voor het volgende.

Bij de behandeling van de Evaluatienota Structuurschema Militaire Terreinen in de Tweede Kamer hebben de Staatssecretaris van Defensie, de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer en de Staatssecretaris van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij een aantal uitspraken gedaan over het COT-minus Havelte (Tweede kamer, vergaderjaar 1991-1992, 16 666, nr. 41).

Wat betreft de te volgen procedure voor de grenswijziging van het COT-minus Havelte is het volgende gesteld:

*De precieze locatie van de 300 ha. landbouwgrond (die samen met de 500 ha. van het oefenterrein Havelte-West het COT-Havelte zullen vormen) staat nog niet vast. Voor de grenswijziging van het COT zal de PKB-procedure worden doorlopen, waarbij tevens een locatie-m.e.r. zal worden uitgevoerd. Pas daarna zal de exacte locatie worden vastgesteld (antwoord bij vraag nr. 33 en 34).*

Uit de aanvullende startnotitie COT-minus Havelte blijkt niet duidelijk hoe aan de bovenaangehaalde toezegging uitvoering zal worden gegeven.

De Commissie gaat er van uit dat uiteindelijk de juiste volgorde van besluitvorming zal worden aangehouden, te weten eerst de besluitvorming in het kader van het SMT over de begrenzing van het plangebied en dan pas over het inrichtingsplan COT-minus Havelte. De Commissie gaat er van uit dat de resultaten van het nu op te stellen MER COT-minus Havelte gebruikt zullen worden bij de PKB-procedure voor de partiële herziening van het Structuurschema Militaire Terreinen (SMT).

Daarnaast is bij de behandeling van de Evaluatienota Structuurschema Militaire Terreinen het volgende aangegeven:

*In het vergelijkend onderzoek zullen de vier betrokken COT'n (Havelte, Ermelo-Noord, Leusderheide en Oirschot) met elkaar worden vergeleken op een aantal aspecten, zoals de aanwezige en potentiële natuur- en milieewaarden, geluidhinder voor de omwonenden, de benodigde inrichtingsmaatregelen, de kosten daarvan, enz. Door middel van dit onderzoek kan worden bezien of de indruk van de regering kan worden bevestigd dat de COT'n Ermelo-Noord en de Leusderheide uit het oogpunt van natuur en milieu relatief het meest waardevol zijn en daarom in aanmerking komen om voorlopig niet te worden ingericht. ....De resultaten van het vergelijkend onderzoek worden nog dit jaar verwacht. Ze zullen bekend worden gemaakt bij de publicatie van de ontwerp-PKB voor de partiële herziening van het SMT (antwoord op vraag nr. 2).*

Met het starten van de aanvullende procedure vanwege de gewijzigde begrenzing van het plangebied wordt naar de mening van de Commissie vooruitgelopen op de uitkomsten van het vergelijkend onderzoek. Het kan immers niet worden uitgesloten dat uit dit onderzoek naar voren komt dat een COT-minus in Havelte dermate negatieve gevolgen voor het milieu zal hebben, dat voorlopig van inrichting zal worden afgezien.

Ook is de discussie over de herstructurering van de krijgsmacht volop aan de gang. De uitkomst van deze discussie kan van invloed zijn op de behoefte aan en het gebruik van terreinen voor oefeningen op compagniesniveau.

De Commissie hoopt met haar advies een constructieve bijdrage te leveren aan de besluitvorming. Zij zal graag vernemen op welke wijze U van haar advies gebruik heeft gemaakt.



dr. J.T. de Smidt,  
voorzitter van de werkgroep m.e.r.  
COT-minus Havelte

Herzien advies voor richtlijnen  
voor de inhoud van het milieu-  
effectrapport COT-minus Havelte

Advies op grond van artikel 41n, eerste lid van de Wet algemene bepalingen milieu-  
hygiëne voor de richtlijnen voor het milieu-effectrapport COT-minus Havelte,

uitgebracht aan de Staatssecretaris van Defensie door de Commissie voor de milieu-  
effectrapportage; namens deze,

de werkgroep m.e.r. COT-minus Havelte

de secretaris

de voorzitter



drs. M. Buitenkamp



dr. J.T. de Smidt

Utrecht, 13 oktober 1992

## INHOUDSOPGAVE

	Pagina
SAMENVATTING VAN HET ADVIES	1
1. INLEIDING	4
2. VORM EN PRESENTATIE VAN HET MER	5
3. PROBLEEMSTELLING EN DOEL	6
4. DE VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN DE REDELIJKERWIJS IN BESCHOUWING TE NEMEN ALTERNATIEVEN	8
4.1 Algemeen	8
4.2 Voorgenomen activiteit	8
4.3 Referentiekader	10
4.4 Alternatieven en varianten	10
4.5 Nadere milieubescherpende maatregelen	11
4.6 Het meest milieuvriendelijke alternatief	12
5. TE NEMEN EN EERDER GENOMEN BESLUITEN	12
6. BESTAANDE TOESTAND VAN HET MILIEU EN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELING VAN DAT MILIEU	13
6.1 Algemeen	13
6.2 Abiotische factoren: (geo)hydrologie, geomorfologie en bodem	14
6.3 Biotische factoren	15
6.4 Ruimtegebrek	15
6.5 Landschap	15
6.6 Cultuurhistorie	15
6.7 Leefbaarheid	16
7. BESCHRIJVING VAN DE GEVOLGEN VOOR HET MILIEU	17
7.1 Algemeen	17
7.2 Abiotische factoren (geo)hydrologie, geomorfologie en bodem	17
7.3 Biotische factoren	18
7.4 Ruimtegebruik	19
7.5 Landschap	20
7.6 Cultuurhistorische aspecten	20
7.7 Leefbaarheid	20
7.8 Overige en indirecte gevolgen, gevolgen van secundaire activiteiten	22

	<b>Pagina</b>
8. VERGELIJKING VAN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELINGEN VAN HET MILIEU MET DE BESCHREVEN GEVOLGEN VOOR HET MILIEU VAN ELK VAN DE IN BESCHOUWING GENOMEN ALTERNATIEVEN	22
9. OVERZICHT VAN LEEMTEN IN KENNIS EN INFORMATIE, EVALUATIE ACHTERAF	23
10. SAMENVATTING VAN HET MER	24

#### BIJLAGEN

1. Brief van het bevoegd gezag d.d. 16 februari 1989 (kenmerk MG89/1207) met het verzoek om advies.
- 1A. Brief van het bevoegd gezag d.d. 24 juli 1992 (kenmerk MG92077997) met het verzoek om aanvullend advies.
2. Tekst openbare bekendmaking in Staatscourant nr. 39, d.d. 23 februari 1989.
- 2A. Tekst openbare bekendmaking (aanvullende procedure) in Staatscourant nr. 141, d.d. 24 juli 1992.
3. Projectgegevens.
4. Lijst van inspraakreacties en adviezen.

## **SAMENVATTING VAN HET ADVIES**

De Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen in de regio Noord-Nederland van het ministerie van Defensie is voornemens conform het Structuurschema Militaire Terreinen (SMT) in het gebied nabij Havelte een compagniesoefenterrein-minus (COT-minus) in te richten.

Ten behoeve van de vaststelling van de exacte locatie van dit oefenterrein en van het inrichtingsplan wordt een milieu-effectrapportage (m.e.r.) uitgevoerd. Het doel van het onderhavige advies van de Commissie voor de milieu-effectrapportage is de milieu-aspecten van de locatie, de voorgenomen inrichting, het gebruik en het beheer van het COT-minus Havelte, met medegebruik als overig oefenterrein (OOT), af te bakenen en aanbevelingen te geven voor de inhoud van het op te stellen milieu-effectrapport (MER). Dit advies voor richtlijnen is gebaseerd op het te onderzoeken plangebied, zoals dat is aangegeven in de aanvullende startnotitie (juli 1992), uitgebracht door het ministerie van Defensie. Dit advies treedt dan ook in de plaats van het advies voor richtlijnen zoals dat op 24 april 1989 door de Commissie is uitgebracht.

Het advies van de Commissie is opgezet in volgorde van de onderwerpen die een MER ten minste moet bevatten volgens artikel 41j van de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Wabm). De belangrijkste aandachtspunten van dit advies zijn hierna samengevat.

### **Vorm en presentatie (hoofdstuk 2)**

Het MER kan worden opgesteld als afzonderlijk document of als onderdeel van het ontwerp-inrichtingsplan. In het laatste geval dient de herkenbaarheid van het MER-gedeelte te worden gewaarborgd.

De milieugevolgen van de voorgenomen activiteit en de alternatieven zullen overzichtelijk moeten worden gepresenteerd. Achtergrondgegevens kunnen in bijlagen worden opgenomen. Indien bij de opstelling van het MER wordt afgeweken van de richtlijnen, dient dit duidelijk gemotiveerd te worden aangegeven.

### **Probleemstelling en doel (hoofdstuk 3)**

Het MER dient aan de volgende aspecten aandacht te besteden:

- de behoefte aan terreinen voor oefeningen op compagniesniveau in Nederland;
- de begrenzing en de locatiekeuze van het COT-minus in Havelte en de uitgangspunten die daarbij gehanteerd worden;
- de inrichtingsbehoefte mede in relatie tot de mogelijke toekomstige ontwikkelingen in de oefentechnische behoefte van de krijgsmacht;
- de voor de begrenzing van de locatie, de locatiekeuze en de inrichtingsalternatieven te hanteren selectiecriteria;
- de behoefte aan een OOT en de mogelijkheid om deze geïntegreerd met het COT aan te leggen.



#### **De voorgenomen activiteit en de alternatieven (hoofdstuk 4)**

Het MER zal een beschrijving moeten geven van de voorgenomen wijze van inrichting, gebruik en beheer van het terrein voor militaire doeleinden en medegebruik, zoals recreatie en waterwinning.

Daarnaast zal als referentiekader moeten worden beschreven de situatie waarbij de voorgenomen aanleg en inrichting van het COT-minus niet door gaat. Aandacht moet besteed worden aan de dan optredende ontwikkelingen waarbij zowel voortzetting als beëindiging van het huidige militair gebruik aan de orde moeten komen.

Het MER moet verder aandacht besteden aan locatie-alternatieven, inrichtingsalternatieven, nadere milieubescherpende maatregelen en het meest-milieuvriendelijke alternatief. Voor de uitwerking van dit laatste alternatief geeft de Commissie in haar advies suggesties.

#### **Besluitvorming (hoofdstuk 5)**

Aangegeven moet worden hoe de besluitvorming omtrent de activiteit zal verlopen en voor welk besluit het MER wordt opgesteld. De relatie met een eventuele partiële herziening van het Structuurschema Militaire Terreinen moet daarbij aan de orde komen. Daarnaast zal aandacht moeten worden besteed aan reeds bestaande besluiten, beleidsvoornemens en -uitspraken, die randvoorwaarden of beperkingen kunnen opleggen aan de besluitvorming. Tenslotte zal een overzicht moeten worden gegeven van besluiten die nog moeten worden genomen om het oefenterrein te realiseren.

#### **Bestaande toestand van het milieu (hoofdstuk 6)**

De omvang van het studiegebied varieert per milieu-aspect en omvat die gebieden waar meetbare of bespeurbare milieuveranderingen kunnen worden verwacht ten gevolge van de uitvoering van de voorgenomen activiteit en alternatieven daarvan.

De bestaande toestand van het milieu dient te worden beschreven voor zover die toestand van belang is voor de te verwachten milieu-effecten. De volgende aspecten verdienen bij dit onderdeel van het MER de aandacht:

- . abiotische factoren: grond- en oppervlaktewatersystemen, geomorfologie (reliëf, afzettingen, structuren) en bodem (minerale gronden, veengronden, bodemprofielontwikkeling en dergelijke);
- . biotische factoren: vegetatie (plantensoorten en vegetatietypen, relaties tussen het voorkomen van bepaalde soorten en milieucondities), fauna (soorten en aantallen, indicatorsoorten en dergelijke), functies van het gebied voor de fauna;
- . ruimtegebruik (functies die het studiegebied vervult, intensiteit hiervan);
- . landschap (visuele aspecten);
- . archeologische en historisch-geografische aspecten;
- . leefbaarheid, waaronder geluid, stof, trillingen en veiligheidsaspecten.

### **Gevolgen voor het milieu (hoofdstuk 7)**

Aangegeven moet worden welke voorspellingsmethoden en -modellen zijn gebruikt. In hoofdstuk 7 van het advies wordt ingegaan op de te verwachten effecten per milieu-aspect. Bij de behandeling van deze gevolgen per milieu-aspect zal ook gelet moeten worden op de onderlinge afhankelijkheid van en de samenhang tussen de onderscheiden milieu-aspecten.

De gevolgen zullen moeten worden beschreven aan de hand van de in het kader van hoofdstuk 6 behandelde milieu-aspecten. Ook zullen beschreven moeten worden de cumulatieve en synergetische effecten, indirecte en secundaire effecten, optredende hinder en de effecten op de leefbaarheid in de omgeving.

### **Vergelijking van de alternatieven (hoofdstuk 8)**

De gevolgen voor het milieu van de verschillende alternatieven en de voorgenomen activiteit moeten met elkaar en met de autonome ontwikkeling van het milieu worden vergeleken. De normen en streefwaarden van het milieubeleid alsmede de kaders van de ruimtelijke ordening moeten bij deze vergelijking worden betrokken.

### **Leemten in kennis en evaluatie achteraf (hoofdstuk 9)**

Aangegeven moet worden in hoeverre onzekerheden en onnauwkeurigheden zijn blijven bestaan in voorspellingsmethoden, gebruikte gegevens en in te verwachten milieugevolgen.

Eveneens dient te worden vermeld wat de betekenis van deze leemten is voor de besluitvorming.

Het MER kan tevens een aanduiding van het (door het bevoegd gezag op te stellen) evaluatieprogramma bevatten.

### **Samenvatting van het MER (hoofdstuk 10)**

De hoofdpunten uit het MER zullen in de samenvatting moeten worden gepresenteerd.

## 1. INLEIDING

In het Structuurschema Militaire Terreinen (deel d, regeringsbeslissing) is bepaald dat bij Havelte een compagniesoefenterrein-minus (COT-minus) zal worden ingericht, waarbij EOT- en OOT-medegebruik zal plaatsvinden.

Voor de inrichting van het COT-minus zal door het Ministerie van Defensie een inrichtingsplan worden vastgesteld. In februari 1989 is door het Ministerie van Defensie de procedure gestart (bijlage 2A) ten behoeve van de besluitvorming over dit inrichtingsplan. In deze procedure worden de regels met betrekking tot milieu-effectrapportage uit de Wet algemene bepalingen milieuhygiëne (Wabm) toegepast. In dat kader verzocht de Staatssecretaris van Defensie (bijlage 1A) de Commissie voor de milieu-effectrapportage om te adviseren over de richtlijnen voor de inhoud van het door de initiatiefnemer (de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen, directie Noord-Nederland) op te stellen milieu-effectrapport (MER) (zie voor de projectgegevens bijlage 3).

Een werkgroep van de Commissie voor de milieu-effectrapportage (zie voor de samenstelling bijlage 3) heeft op 24 april 1989 een advies voor richtlijnen voor de inhoud van het milieu-effectrapport Compagniesoefenterrein-Minus Havelte uitgebracht. In juli 1989 zijn door het Ministerie van Defensie de richtlijnen Milieu-effectrapport Compagniesoefenterrein-Minus Havelte vastgesteld.

Daarbij werd er vanuit gegaan dat de twee bestaande eenheidsoefenterreinen op Havelte-West te zamen met een deel (circa 300 ha.) van het gebied aan de oostzijde van de Van Helomaweg een functie voor compagniesoefeningen zouden gaan vervullen. Het deel ten oosten van de Van Helomaweg is reeds in gebruik als militair oefenterrein. Indien de benodigde 300 hectare niet geheel binnen het bestaande terrein Havelte-Oost gerealiseerd zou worden, zou conform het SMT niet meer dan circa 100 ha. van de aangrenzende landbouwgronden in de omgeving van de Schipslootweg worden geoccupeerd.

In maart 1991 is de Defensienota gepubliceerd. Hierin is aangegeven dat de uitbreiding van COT-minus Havelte mogelijk geheel op landbouwgronden zal worden gerealiseerd. Als gevolg hiervan en van een aantal andere beleidsontwikkelingen, is besloten het oorspronkelijke voornemen voor het COT-Minus Havelte te herzien. De uitbreiding van 300 ha ten behoeve van het COT-minus moet geheel dan wel gedeeltelijk op de aangrenzende landbouwgronden plaatsvinden. Het gebied Havelte-Oost moet zoveel mogelijk worden ontzien. Van EOT-medegebruik zal worden afgezien; nagegaan zal worden welke mogelijkheden er zijn voor OOT-gebruik. Bij de behandeling van de Evaluatienota Structuurschema Militaire Terreinen in de Tweede Kamer (maart 1992) is door de regering toegezegd dat voor de grenswijziging van het COT een PKB-procedure (gekoppeld aan de besluitvorming over de partiële herziening van het Structuurschema Militaire Terreinen) zal worden doorlopen, waarbij tevens een locatie-m.e.r. zal worden uitgevoerd.

Ten behoeve van de milieu-effectrapportage over het gewijzigde plangebied, is in juli 1992 een aanvullende startnotitie uitgebracht (bijlage 2b). De Commissie voor de milieu-effectrapportage is gevraagd (bijlage 1b) hierover een aanvullend advies voor richtlijnen uit te brengen.

De Commissie heeft gezien de zich inmiddels voorgedane ontwikkelingen besloten om het gehele advies voor richtlijnen opnieuw uit te brengen, gebaseerd op het nieuwe plangebied. Het advies is alleen aangepast, voorzover de aanpassing van het plangebied daartoe aanleiding gaf. Daarmee komt dit advies voor richtlijnen in de plaats van het oude advies, zoals dat op 24 april 1989 is uitgebracht.

Bij de opstelling van het advies zijn alle via het bevoegd gezag ontvangen adviezen, commentaren en opmerkingen die schriftelijk werden ingebracht in beschouwing genomen. In bijlage 4 is een overzicht van deze inspraakreacties te vinden. Ook de reacties die naar aanleiding van de aanvullende startnotitie zijn binnengekomen, zijn hierin opgenomen. Voor zover deze reacties betrekking hebben op milieu-aspecten van de activiteit, werden zij in dit advies verwerkt. Waar dit expliciet het geval is, wordt door middel van een voetnoot naar de reactie verwezen.

Het advies is samengesteld in volgorde van de onderwerpen die een MER volgens artikel 41j van de Wabm ten minste moet bevatten. De belangrijkste aandachtspunten zijn bijeengebracht in de samenvatting.

## **2. VORM EN PRESENTATIE VAN HET MER**

In verband hiermee beveelt de Commissie het volgende aan:

- Het is wenselijk het MER beknopt van opzet te houden en de inhoud te beperken tot die informatie, die relevant is voor het te nemen besluit (vaststelling van het inrichtingsplan).
- Het rapport dient te worden voorzien van een samenvatting die goed op de inhoud is afgestemd. Het is aan te raden belangrijke leemten in kennis in deze samenvatting aan te geven.
- De milieugevolgen van de voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten overzichtelijk worden weergegeven. Daarbij dienen te sterke vereenvoudigingen enerzijds en slechts voor ingewijden toegankelijke vaktaal anderzijds te worden vermeden.
- Het MER kan worden opgesteld als een op zichzelf staand document, maar het kan ook deel uitmaken van een ontwerp-inrichtingsplan. In het laatste geval zal het MER wel afzonderlijk herkenbaar moeten zijn.
- In het MER dient te worden ingegaan op de vragen over het project, zoals die uit de inspraak naar voren zijn gekomen.
- Indien wordt afgeweken van de vastgestelde richtlijnen dient daarvoor een duidelijke motivering te worden gegeven.

- Het verdient aanbeveling om achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzes onderbouwen) niet in het MER zelf te vermelden, maar in bijlagen op te nemen. Achtergrondgegevens die noch in het MER, noch in bijlagen zijn opgenomen, dienen wel beschikbaar te zijn voor geïnteresseerden. In het MER en in eventuele bijlagen dient daarnaar dan te worden verwezen.
- Een verklarende begrippenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bevorderen de leesbaarheid van het MER; het is aan te bevelen dergelijke lijsten op te nemen.

### 3. PROBLEEMSTELLING EN DOEL

Artikel 41j, lid 1, onder a van de Wabm:

Een MER bevat ten minste: "*een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd.*"

#### **Behoeftte COT-Minus**

In het MER zal het besluit in het Structuurschema Militaire Terreinen tot inrichting van een COT-minus in het betreffende gebied met de achtergronden en het gehele selectieproces, dat geleid heeft tot deze keuze, duidelijk uiteengezet moeten worden.

Hierbij dient de behoefte aan terreinen voor oefeningen op compagnies-niveau in Nederland te worden aangegeven, alsmede het aandeel dat Havelte daarin moet leveren, met de opgave van de herkomst van manschappen, voertuigen en van de eventueel benodigde luchtsteun.

#### **Begrenzing en locatie COT-Minus**

In de aanvullende startnotitie is een globale aanduiding gegeven van de begrenzing en is op een kaart een plangebied aangeduid. In het MER zal de exacte begrenzing van het COT-minus nader moeten worden ingevuld.

Duidelijk moet worden aangegeven op grond van welke uitgangspunten deze exacte begrenzing wordt vastgesteld. Naar het oordeel van de Commissie zal daarbij in ieder geval aandacht besteed moeten worden aan de volgende uitgangspunten:

- \* het programma van eisen voor een terrein voor COT-oefeningen met medegebruik voor OOT-oefeningen;
- \* de uitgangspunten uit het Structuurschema Militaire Terreinen, de Defensienota 1991, de Evaluatienota SMT;
- \* relevante beleidsvoornemens<sup>1)</sup> op nationaal (Natuurbeleidsplan, Vierde Nota Ruimtelijke Ordening Extra), provinciaal (Streekplan en provinciaal Natuurbeleidsplan, grondwaterbeschermingsplannen) en gemeentelijk niveau ten aanzien van natuur en milieu;

---

<sup>1</sup> Zie bijlage 4, inspraakreacties o.a. nrs. 51, 125 en 129.

\* aanwezigheid van voor verzuring, verdroging en vermessing gevoelige gebieden en activiteiten en waardevolle elementen (o.a. Hinderwet; ecologische richtlijn).

### **Inrichtingsbehoefte**

Aangegeven moet worden de behoefte aan een OOT en aan de mogelijkheid van een geïntegreerd COT- en OOT-gebruik en het eventuele recreatieve medegebruik van het terrein. Verder zal moeten blijken wat de aard en spreiding is van het gebruik in de tijd (dag, nacht, seizoen) met de bijbehorende intensiteit (aantallen machines, voertuigen en manschappen) die wordt gehanteerd als ontwerpgrondslag voor de voorgenomen inrichting van het COT-minus.

In het MER behoort de aard en de mate van waarschijnlijkheid te worden aangegeven van ontwikkelingen in de oefentechnische behoefte van de krijgsmacht, die van invloed kunnen zijn op de voorgenomen activiteit. In dit verband valt onder andere te denken aan een groeiende behoefte aan nachtelijke oefeningen als gevolg van technologische ontwikkelingen en aan ontwikkelingen, waarbij de inzet van helicopters en/of vliegtuigen (al dan niet in het kader van de oefening) zal kunnen veranderen<sup>2</sup>]. Hoe vaak worden dergelijke oefeningen verwacht? Duidelijk zal moeten worden of de voorgenomen inrichting van het terrein volgens de nu geldende inzichten voldoende mogelijkheden biedt voor de inpassing van dergelijke en andere nieuwe ontwikkelingen, of dat een sterke verandering in de oefentechniek aanleiding zou kunnen geven tot een aanpassing van de inrichting.

In het MER zal tevens een relatie moeten worden gelegd met het nog te situeren OOT-terrein<sup>3</sup>]. Het betreft hier zowel de locatie als de inrichting en het gebruik van dit OOT-terrein. Voor enkele aspecten zullen immers cumulatieve effecten optreden door de aanwezigheid van twee oefenterreinen (geluidhinder, verstoring van flora en fauna en dergelijke)<sup>4</sup>].

### **Criteria**

Zowel voor de begrenzing van het plangebied, de ontwikkeling en de selectie van locatie-alternatieven alsook voor de inrichtingsalternatieven, dient een duidelijk pakket van criteria te worden ontwikkeld op basis van bovengenoemde aspecten. De verschillende alternatieven kunnen vervolgens op basis van deze criteria met elkaar worden vergeleken. De Commissie beveelt aan in elk geval de volgende milieu-aspecten bij het opstellen van deze criteria te betrekken:

- aantasting van de leefbaarheid van het gebied;
- aantasting van landschapsoecologisch waardevolle gebieden;
- veranderingen in de waterhuishouding;

---

2 Zie ook bijlage 4, inspraakreacties nrs. 12, 14, 22 en 29.

3 Zie bijlage 4, inspraakreacties o.a. nrs. 52 en 125.

4 Zie bijlage 4, inspraakreacties nrs. 12, 22 en 29.

- aantasting/verwijdering van ecologisch waardevolle vegetaties en aantasting van de bestaansvoorwaarden voor de grote en kleine zoogdieren, vogels, herpetofauna, insecten en bodemfauna;
- versnippering, barrière-werking en biotoopverkleining;
- aantasting van landschappelijk waardevolle begroeiingen;
- aantasting van archeologische vindplaatsen en historisch geografische objecten en structuren met hun naaste omgeving;
- bodemverstoring door vergraving, betreding door militairen, berijding door wielvoertuigen en door verstuiving;
- bodemverontreiniging door lekkages en deponeren van afval alsmede bemesting;
- ruimtebeslag van het werkelijk in gebruik te nemen deel van het oefenterrein;
- visuele hinder voor omwonenden en recreanten door aan te leggen infrastructuur;
- geluidhinder voor omwonenden en recreanten door de verschillende vormen van geluidproductie (militaire voertuigen, helicopters, impuls geluid van oefenmunitie).

#### 4. DE VOORGENOMEN ACTIVITEIT EN DE REDELIJKERWIJS IN BESCHOUWING TE NEMEN ALTERNATIEVEN

Artikel 41j, lid 1, onder b van de Wabm:

Een MER bevat ten minste: "*een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen*".

##### 4.1 Algemeen

In het MER moeten de voorgenomen activiteit en de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven worden beschreven en uitgewerkt. De initiatiefnemer kan in het MER al een voorkeur uitspreken voor één van deze alternatieven. Ook is het mogelijk dat het MER volstaat met de presentatie van een aantal gelijkwaardige alternatieven.

##### 4.2 Voorgenomen activiteit

Bij de beschrijving van de voorgenomen activiteit met al zijn deelinsgrepen en activiteiten zal een onderscheid moeten worden gemaakt naar de inrichting, het gebruik en het beheer van het gebied als militair oefenterrein.

In de beschrijving van de **inrichting** van het terrein verdienen de volgende punten de aandacht:

- de gewenste omvang en indeling van de terreinen voor COT- en OOT-gebruik met afwachtingsgebieden, uitgangstellingen, banenstelsel,

"free for all"-gebieden, overgangsgebieden inclusief verdedigingsopstellingen en een rondbaan met toegangspunten, laad- en losplaatsen en spuitplaats, (eventuele) verbindingsbanen<sup>5</sup>], alsmede de onderlinge verhouding en locatie van al deze inrichtingselementen;

- de aard en de plaats van de ingrepen die de voorgestelde inrichting mogelijk moeten maken, zoals diepploegen, kappen, aanplanten<sup>6</sup>, inzaaien, bemesten, ophogen of ontgronden en dergelijke. Aangegeven moet worden op welke wijze en op welke plaatsen in de waterhuishouding zal worden ingegrepen in de zin van aanleg van een ontwateringssysteem, doorbreken van slecht doorlatende lagen, wijziging stromingsrichting van oppervlaktewater, diepere ontwatering;
- bepaalde voorzieningen die tijdens de inrichting getroffen zouden moeten worden opdat medegebruik (onder andere recreatie en waterwinning) mogelijk blijft en/of wordt.

Het **gebruik** van de terreinen dient te worden uitgewerkt. Aandachtspunten daarbij zijn:

- de verschillende typen oefeningen die op het gehele terrein of delen daarvan zullen plaatsvinden, uitgesplitst naar COT- en OOT-gebruik en naar dag- en nachtgebruik; de aantallen deelnemende manschappen, voertuigen, helicopters en de bijbehorende activiteiten zoals het af- en opladen van rupsvoertuigen, het berijden en betreden, vergravingen voor verdedigingsopstellingen, uitgangsstellingen, het inrichten van een bivak, latrines, het gebruik van oefenmunitie, tanken en olieversen;
- de verkeerssituatie en de verkeersintensiteit op en in de omgeving van het oefenterrein (hierbij moeten ook de eventuele verbindingsbanen worden betrokken)<sup>7</sup>];
- het mogelijke medegebruik van het terrein en de directe omgeving ervan<sup>8</sup>];
- situering, inrichting en beheer van het OOT.

Het MER zal een overzicht moeten geven van de **beheersmaatregelen**. Hierbij kan worden gedacht aan:

- milieuhygiënisch beheer: het verzamelen en verwijderen van afval en andere restanten (bijvoorbeeld olieresten), het legen van latrines;
- beheer van de voorzieningen: onderhoud van wegen en paden, van recreatieve voorzieningen, bebording en dergelijke;
- beheer van de begroeiing: bosbeheer, beheer natuurlijke begroeiingen, tegengaan van verstuiwing door inzaaien en/of bemesten, et cetera.

Toezicht tijdens het gebruik, controle op de naleving en evaluatie van de feitelijke effecten zijn een noodzakelijke aanvulling op deze maatregelen.

---

5 Zie bijlage 4, inspraakreactie nr. 4.

6 Zie in dit verband ook bijlage 4, inspraakreacties o.a. nrs. 4 en 37.

7 Zie bijlage 4, o.a. inspraakreactie nr. 29.

8 Zie ook bijlage 4, inspraakreacties nrs. 2, 3, 10 en 35.



Het moet duidelijk worden gemaakt of en in welke mate het beheer ten behoeve van het milieu ondergeschikt zal worden gemaakt aan dat van de operationele doeleinden; in dit verband is het van belang in het MER aan te geven in hoeverre het terreinbeheer ten opzichte van de gebruikers onafhankelijk is. Aangegeven dient te worden of er ten behoeve van het gebruik, beheer en onderhoud van het terrein derden zullen worden ingeschakeld.

#### 4.3 Referentiekader

De situatie waarin de voorgenomen activiteit tot inrichting van een COT-minus niet zou plaatsvinden dient als uitgangspunt voor de beschrijving van de referentiesituatie. Bij de beschrijving van de referentiesituatie moet aandacht besteed worden aan het huidige gebruik en de daarin te verwachten ontwikkelingen van de verschillende terreinen: militaire terreinen, de woongebieden, de landbouwgronden, de recreatiegebieden, de natuurgebieden, de waterwingebieden, de produktiebossen.

In dit geval is het van belang bij deze beschrijving een duidelijk onderscheid te maken tussen de situatie waarbij het huidig militair gebruik zal worden voortgezet en de situatie waarbij het huidig militair gebruik zal worden beëindigd. In de beschrijving van de situatie zonder militair gebruik moet inzicht worden gegeven in de mogelijkheden voor ontwikkeling en bescherming van de natuur- en cultuurwaarden in het gebied, mede gezien het daartoe vastgelegde beleid in het Natuurbeleidsplan.

#### 4.4 Alternatieven en varianten

De keuze van de redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven en varianten moet in het MER zorgvuldig worden gemotiveerd; zij moeten duidelijk aan het doel van de activiteit worden gerelateerd. De alternatieven zullen wat betreft diepgang en detaillering vergelijkbaar moeten zijn. In het MER moet worden aangegeven hoe en in welke mate het gestelde doel van het voornemen kan worden bereikt met behulp van ieder in beschouwing genomen alternatief. De alternatieven hebben betrekking op de locatie- en inrichtingsalternatieven.

##### **Locatie-alternatieven:**

Nu het plangebied groter is gekozen dan het totaal voor een COT-minus benodigde oppervlak, is het mogelijk een aantal locatie-alternatieven te beschouwen. Bij het zoeken naar relevante alternatieven zullen de verschillende criteria, zoals genoemd in hoofdstuk 3 een rol moeten spelen.

### **Inrichtingsalternatieven:**

De inrichtingsalternatieven hebben betrekking op de verdeling, de ligging, de grootte en de precieze inrichting van de hoofdelementen en overgangsgebieden. Het is wenselijk op gedetailleerde kaarten aan te geven op welke plaatsen de diverse onderdelen van de oefeningen zullen plaatsvinden.

Er zal in ieder geval aandacht moeten worden geschonken aan de volgende punten:

- de ligging en omvang van het "free for all"-terrein mede in verband met de gevoeligheid voor verstuiwing;
- de ligging, het aantal en de afmetingen van de zandbanen van het banenstelsel;
- het al dan niet aanleggen van een randzone en een rondbaan binnen de periferie van het terrein en de inpassing en de inrichting daarvan;
- de locatie en de inrichting van de toegangen tot het terrein met verharde los- en laadplaatsen en de mogelijke inrichting van een spuitplaats;
- het al dan niet inrichten van vaste punten voor het bijtanken van voertuigen of het creëren van voorzieningen teneinde verontreinigingen te voorkomen;
- de locatie en de inrichting van eventuele verbindingsbanen en ongelijkvloerse kruisingen<sup>9</sup>]; het eventueel verleggen van de Van Helomaweg;
- de locatie, de omvang en de inrichting van de beboste terreinen voor uitgangsstelling-/afwachtingsgebieden;
- de locatie en inrichting van de overgangszones tussen de hoofdelementen;
- de landschappelijke afwerking van de verschillende hoofdelementen en overgangsgebieden uit oefentechnisch oogpunt; met name gaat het om de visueel-ruimtelijke structuur van en de samenhangen tussen de verschillende inrichtings- en gebruikselementen en de omgeving;
- nadere afbakening van terreingedeelten ten behoeve van natuur, recreatie en bestaande bebouwing.

## 4.5 Nadere milieubescherpende maatregelen

De nadelige milieu-effecten (zowel leefmilieu als natuurlijk milieu) die bij de inrichting en het gebruik van het terrein kunnen optreden, dienen in het MER te worden beschreven. Daarnaast moet worden nagegaan welke mogelijke maatregelen kunnen worden genomen om deze milieu-effecten tegen te gaan of te verminderen. Vooral die effecten, die niet of nagenoeg niet omkeerbaar zijn, verdienen daarbij de aandacht. In dit verband moet in het bijzonder worden gedacht aan de bescherming van archeologische en historisch-geografische objecten en structuren (ensembles).

---

<sup>9</sup> Zie bijlage 4, inspraakreacties nrs. 21 en 33.

Maatregelen ter beperking van stof, geluid, trillingen en andere hinder verdienen hierbij de aandacht (zie ook § 7.7). In dit verband vraagt de Commissie zich af in hoeverre het mogelijk is op of rond het terrein geluidbeperkende voorzieningen aan te leggen.

Wat betreft het natuurlijk milieu is het van belang de milieubescherpende maatregelen te richten op de ruimtelijke samenhangen tussen de verschillende milieucomponenten. Dit met het oog op de vaak bijzondere ecologische betekenis die gehecht kan worden aan dergelijke relaties<sup>10</sup>].

#### 4.6 Het meest milieuvriendelijke alternatief

Artikel 41j, lid 3 van de Wabm:

*"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu worden toegepast."*

Het meest milieuvriendelijk alternatief zal gezocht moeten worden in een combinatie van een meest milieuvriendelijke locatie en een meest milieuvriendelijke inrichting, gebruik en beheer van het terrein. De Commissie adviseert bij het formuleren van dit alternatief in elk geval aan de volgende punten aandacht te besteden:

- Het realiseren van een oefenterrein, waarbij zoveel mogelijk maatregelen ter beperking van de overlast voor omwonenden worden getroffen. Hierbij zou bijvoorbeeld ook gedacht kunnen worden aan een locatiekeuze en inrichting waarbij de hinderveroorzakende activiteiten zo ver mogelijk van de woon- en recreatiegebieden gesitueerd worden.
- Het realiseren van een oefenterrein, waarbij de schade aan landschapsoecologische elementen en systemen en aan waardevolle cultuurhistorische ensembles (zoals ontginningseenheden) aan zoveel mogelijk wordt beperkt.
- Mogelijkheden om het ruimtebeslag zo klein mogelijk te houden, door een zo compact mogelijke inrichting te kiezen.
- Mogelijkheden om in de uit gebruik te nemen militaire terreinen eventueel opgetreden schade aan natuur en milieu zoveel mogelijk te herstellen.

---

10 Zie ook bijlage 4, inspraakreactie nr. 5.

## 5. TE NEMEN EN EERDER GENOMEN BESLUITEN

Artikel 41j, lid 1, onder c van de Wabm:

Een MER bevat ten minste: *"een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van overheidsorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven"*.

In het MER wordt vermeld ten behoeve van welk besluit het MER wordt opgesteld en dienstig kan zijn en door wie of welke overheidsinstanties dit besluit zal worden genomen. Tevens wordt beschreven volgens welke procedure (met eventuele coördinatie met de eveneens te nemen besluiten in de sfeer van de ruimtelijke ordening) en tijdplan dit geschiedt en welke adviesorganen en -instanties daarbij formeel of informeel betrokken zijn. In dit verband is met name de voor de besluitvorming over de grenswijziging toegezegde PKB-procedure en een locatie-m.e.r.<sup>11)</sup> van belang. Voorts dient te worden vermeld welke terzake doende overheidsbesluiten reeds zijn genomen en welke openbaar gemaakte beleidsvoornemens beperkingen kunnen opleggen of randvoorwaarden stellen aan de betreffende besluiten waarvoor het MER wordt opgesteld, dit onder vermelding van de status van deze besluiten (hardheid; hoe lang geleden genomen). Evenzeer dient te worden aan gegeven, welke besluiten in een later stadium nog zullen (moeten) worden genomen om het project ten uitvoer te kunnen brengen.

## 6. BESTAANDE TOESTAND VAN HET MILIEU EN DE TE VERWACHTEN ONTWIKKELING VAN DAT MILIEU

Artikel 41j, lid 1, onder d van de Wabm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen"*.

### 6.1 Algemeen

De bestaande toestand van het milieu in het studiegebied dient in het MER te worden beschreven voor zover dat van belang is voor de voorstelling van de gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en de alternatieven/varianten. Deze beschrijving moet inzicht kunnen verschaffen in de gevolgen die zouden kunnen optreden en in hoe deze kunnen worden vermeden of, als dat niet mogelijk is, kunnen worden beperkt. De beschrijving van de bestaande toestand van het milieu en van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit

---

<sup>11</sup> Zie daarvoor de Tweede kamerstukken, vergaderjaar 1991-1992, 16 666, nr. 41. Alsook de inspraakreacties nrs. 52, 81, 84, 85 en 125 (bijlage 4).

niet zou worden ondernomen, dient als referentiekader voor de beschrijving van de gevolgen voor het milieu en de onderlinge vergelijking van de alternatieven. Daarbij dient rekening te worden gehouden met eventuele najflingseffecten van voltooide of lopende ingrepen in het studiegebied. Ook zal aandacht moeten worden besteed aan de ontwikkelingen in het kader van het Nationaal Park <sup>12</sup>].

In het algemeen kan worden gesteld dat de omvang van het studiegebied wordt bepaald door de redelijkerwijs te verwachten reikwijdte van de effecten. Per milieu-aspect kan de omvang van het beïnvloedingsgebied verschillen. Voor de aspecten cultuurhistorie, landschap, waterhuishouding, leefbaarheid en geluid zal het studiegebied in ieder geval een grotere omvang dan het in te richten gebied dienen te hebben.

Onzekerheden bij deze beschrijving dienen duidelijk te worden aangegeven. Het verdient aanbeveling de beschrijving op te bouwen aan de hand van een aantal indicatororganismen voor milieu-omstandigheden en de veranderingen daarin. Aan de hand daarvan kan ook de toekomstige ontwikkeling van het milieu systematisch worden gevolgd.

Het is van belang het kaartmateriaal bij de beschrijving van de bestaande toestand van het milieu te presenteren op een, afhankelijk van het aspect dat wordt bekeken, voldoende gedetailleerde schaal.

Het verdient aanbeveling om bij het waarderen van de verschillende aspecten waar mogelijk de resultaten te vergelijken met andere (bovenregionale) onderzoeksresultaten.

De Commissie vraagt in het MER voor de volgende aspecten van het studiegebied de aandacht:

## 6.2 Abiotische factoren: (geo)hydrologie, geomorfologie en bodem

- geologische en geomorfologische gesteldheid (afzettingen, structuren, micro- en macroreliëf);
- bodemgesteldheid (minerale gronden en veengronden, bodemprofielontwikkeling, verstoring en vergraving);
- grondwatersystemen (inzijgings- en kwelgebieden, grondwaterstanden, stromingsrichting, kwaliteit);
- oppervlaktewatersystemen (watergangen, vennen, drasland, stromingsrichting, peilen en fluctuaties, afstroming over het oppervlak, kwaliteit);
- natuurlijke rijkdom en ontwikkelingspotenties, in het bijzonder de grondwaterstromen en de ruimtelijke rangschikking van natuurgebieden, die migratie van dieren mogelijk maakt (macro- en microgradienten in bodem en grondwater, landschapsoecologische samenhangen).

---

12 Zie bijlage 4, inspraakreactie o.a. nr. 69.

